

Vedbärare

Jag klyver för det mesta ut delarna till vedbäraren ur askstammar och det är den metoden jag kommer att beskriva här. Man har också använt slanor och vidjor av rönn, ene och sälg till bågar och handtag. Då behöver man inte klyva ut handtag eller bågar, det räcker med att barka av dem.

Förlagan till den här vedbäraren stod i ett kök på Gotland. Den hade smala enegrenar eller vidjor som bågar och en grövre gren som handtag.

Har du inte redan en bastrumma eller annan basanordning, se s. 18, är det dags att göra eller skaffa en nu, för både bågar och handtag ska ångbasas. För att få en säkrare och jämnare böjning av handtagen och bågarna har jag gjort mallar till dem. Jag låser fast ämnena i mallarna med kilar.

Jag brukar göra mina vedbärare av utklivna askstammar. Den till vänster på bilden har däremot bågar och handtag gjorda av slanor.

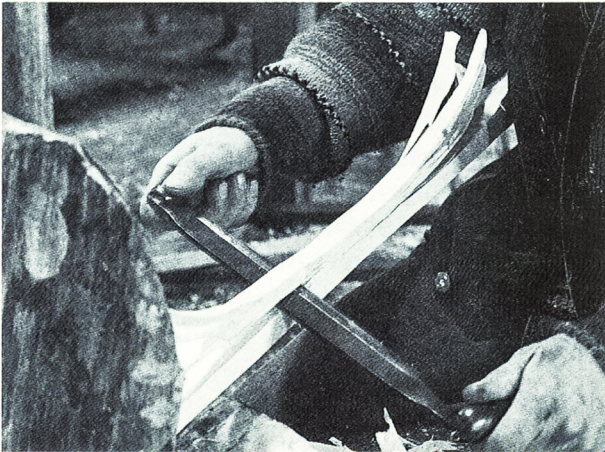
Klyv ut och tälj handtaget

Eftersom handtaget kräver rakvuxet och kvistfritt trä och dessutom är den längsta delen på vedbäraren börjar jag med att klyva ut det.

Såga av stammen i den längd du vill ha handtagen. Jag försöker att få ut ämnena som är ungefär 140 cm långa, men det går förstås bra med kortare. Stammen behöver inte vara särskilt grov – med en diameter på 10 cm får du gott och väl ut fyra handtag, kanske t.o.m. åtta.

Klyv först stammen i mitten och sedan radiellt i tårtbitar. Sidan med barkytan ska bli handtagets utsida, så klyv radiellt tills barkytan är ungefär lika bred som du vill att handtaget ska vara. Det är oftast lättare att göra den sista radiella klyvningen om du, när barkytan är ungefär $\frac{2}{3}$ av den radiella ytan, klyver ämnet tangentiellt. Tycker du det är svårt att klyva tangentiellt, vilket det kan vara, kan du ta det säkra före det osäkra och arbeta bort den inre veden med yxan.

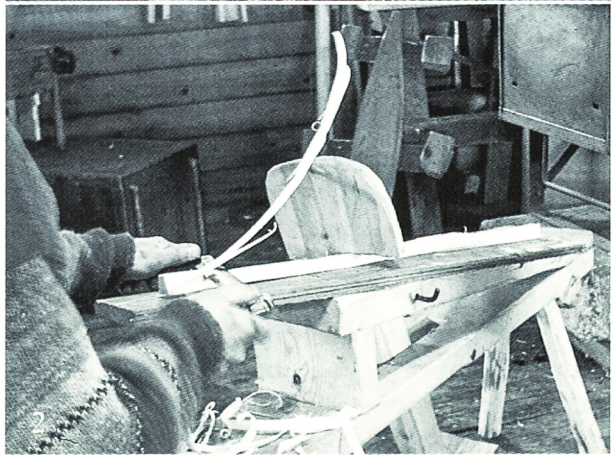
Handtagets "avsmalning" täljs först från ena hållet och därefter från andra hållet så att skären möts i mitten.

Nu kan du sätta dig tillrätta i täljbänken. Börja med att tälja av barken försiktigt med bandkniven så att de yttre fibrerna bevaras hela. De radiella ytorna är lättast att tälja, så vänd ämnet ett kvarts varv och tälj en av de radiella ytorna plan. Vänd ett halvt varv, så att ytan som du nyss täljde hamnar nedåt i bänken, och tälj tills du tycker tjockleken är bra. Tälj slutligen den sida som ska vara inåt. Även om du vill ha en rundad form på handtaget väntar du med att tälja det runt och koncentrerar dig på att tälja hela ämnet någotsånär fyrkantigt.

Basningen blir lättare om handtaget är tunnare där själva böjen ska vara. Märk ut var "avsmalningen" ska vara och tälj den med bandkniven, först från ena hållet och, sedan du vänt på ämnet, från andra hållet så att skären möts. Jag låter mina handtag ha en tjocklek på 10–15 mm på den tunna delen. Om ämnet sviktar när du täljer det i täljbänken, kan du lägga en bräda under.

När du täljt till "avsmalningen" kan du tälja benen, dvs. de två raka delar av handtaget som inte ska täljas tunt. Åtminstone där de ska bli tappar måste de vara runda, så tälj dem först åttakantiga och sedan runda. Du behöver inte vara så noggrann i det här läget utan täljer det sista när det torkat.

Lägg handtaget åt sidan och vänta med basningen tills du har klyvt och täljt bågarna så att du kan basa dem och handtaget tillsammans.

1. Du kan använda spräckjärnet och klyvjiggen både till handtaget och som här till bågarna.
2. Bågämnet täljs med bandkniven.

Bågarna

Även till bågarna är det bara den allra yttersta veden som jag använder. Ta en smal stam och såga av den till den längd du vill ha på bågarna. Hur långa de ska vara beror förstås på hur långt handtaget är, jag försöker få mina 80–90 cm långa.

Ager du spräckjärn och klyvjigg får du än en gång användning för dem. Klyv stammen efter samma princip som med handtaget, först i mitten och sedan i tårtbitar tills barksidan av tårtbiten är ungefär $\frac{2}{3}$ av den radiella ytan. Klyv då tangentiellt eller hugg bort den inre veden med yxan. Fortsätt därefter att klyva radiellt tills du tycker du har lagom tjocka ämnen.

Har du ingen klyvjigg kan du, när du kluvit fram tunna dimensioner, fortsätta klyvningen på ungefär

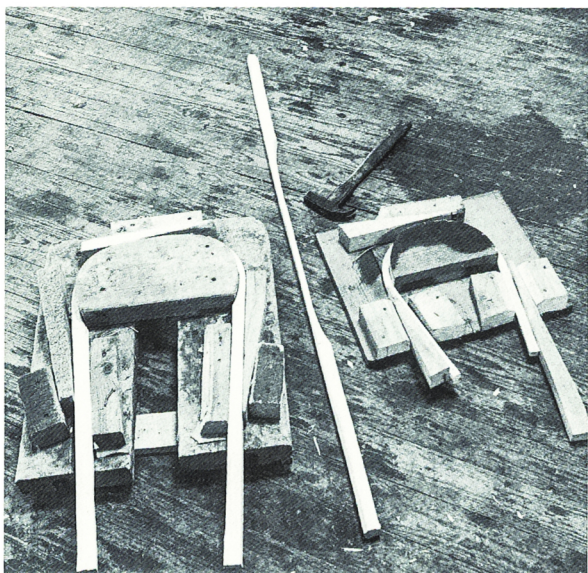
samma sätt som när man klyver en vidja eller rot: Placera spräckjärnet så, att det är lika mycket material på båda sidor om det och slå på järnet så att en klyvspricka uppstår. Börjar sprickan ge sig iväg åt en kant, böjer du den tjockare halvan skarpare med järnet samtidigt som du trycker knäet mot träet strax nedanför sprickans slut, vilket förhoppningsvis tvingar tillbaka sprickan mot mitten. Har du inget spräckjärn kan du, sedan du gjort en spricka i ena änden, i stället dra isär delarna med händerna. Ytterligare ett alternativ är att klyva halvklovarna till åttaklovar och vidare till mindre ämnen genom att klyva från mitten av barksidan med yxa eller kilar. Lägg då en bräda under.

Tälj dem så att de blir 10–15 mm i fyrkant och basa dem tillsammans med handtagen.

Basa och böj handtag och bågar

Jag basar oftast handtag och bågar samtidigt. Innan de placeras i bastrumman gör jag en markering i mitten så att de snabbt kan placeras i rätt läge på mallen.

Eftersom både handtagen och bågar är ganska tunna, behövs det ingen längre tid i bastrumman. Jag brukar räkna med 1,5 minuts basning per millimeter tjocklek. Se till att du har handskar och annat du behöver nära till hands, för när ämnena

För att underlätta basningen har jag gjort mallar till både handtag och bågar.

kommer ut ur bastrumman måste det gå undan. Ta bara ut en båge eller ett handtag åt gången, mer hinner du inte med innan det är försent. Placera handtaget eller bågen i mallen och fäst med en kil i mitten av böjen. Fortsätt att böja ändarna och lås snabbt med de andra kilarna. Så snart handtaget eller bågen har fått rätt form knyter jag ett snöre mellan dess ändar och lossar föremålen från mallen så att den kan ta emot nya ämnen.

Medarna och tvärlåarna

De två horisontella tvärstycken som ska vila mot golvet kallar jag medar. Vill du ha dem fyrkantiga är det bra om du klyver ut dem ur en ganska grov stam. Klyv ut så stora ämnen att de kan bli ungefär 40 mm i fyrkant och gör dem gärna en aning längre än du tänkt dig. Då gör det inget om de skulle spricka i ändytorna under torkningen.

Tälj medarna till någorlunda raka fyrkantsstavar med bandkniven. Om du vill kan du använda en linjal för att märka ut den sida som du vill ska vara vänd mot golvet, men jag är inte överdrivet noggrann.

Har du tur blev det kanske lagom grova ämnen till tvärlåar över när du klöv ut medarna. Tälj dem runda till en diameter på 18–20 mm med bandkniven. Inte heller här behöver du vara särskilt noggrann eftersom du tar det sista när de har torkat.

Lägg undan handtag, bågar, medar och tvärlåar för torkning.

Sammansättningen

De delar som är tunnast och torkar fortast, dvs. handtag, bågar och tvärlåar, ska vara helt torra innan du börjar sammansättningen. Medarna kan också vara helt torra men det gör inget om de är en aning fuktiga.

Sätt ihop medar och tvärlåar

Först ska tvärlåar och medar sättas ihop. Bestäm dig först för hur långa tapparna ska vara och om de ska vara dolda eller, vilket jag brukar välja, genomgående: Ta den borr du ska använda, jag brukar använda en $\frac{3}{8}$ " (knappt 16 mm) spiralbör. Borra några hål i en provbräda av något hårt träslag. Tälj eller svarva tapparna och prova dem i provhålen. När de passar trögt brukar jag tälja tapparna en

aning ovala genom att skära bort lite på de radiella ytorna tvärs årsringarna. De täljda ytorna placeras så, att de vetter mot medarnas under- och ovansida, där risken för spräckning är störst.

Borra de två tapphål i medarna. Jag sätter fast en med i taget i en bormall och borrar de två hålen tills spetsen kommer ut på baksidan. Vänd och borra från andra sidan och gör likadant med den andra meden.

När tvärsåarna är på plats narar eller kilar jag dem.

Borra och tälj handtaget

Justera handtagets ben så att de blir lika långa. Ta fram den borr som passar bäst, oftast använder jag en $\frac{1}{8}$ " borr, och borra ett nytt hål i provbrädan. Tälj till handtagets tappar. Använd gärna bandkniven till en början, med lite bök brukar det gå bra att få in handtagen i täljbänken, innan du avslutar med kniven eller spånhyveln. Det skadar inte, särskilt om medarna inte är riktigt torra, att tälja bort en aning på de sidor av handtagets tappar som vetter mot medarnas in- och utsida. Det brukar gå bra att kontrollera vinkeln med ögonmått under borraringen, men du kan också använda smyginkeln.

Mät upp och markera medens mitt mellan tvärsåarna. Håll handtaget över medarna och kontrollera i vilken vinkel du ska borra. Vinkeln i medarnas längdriktning ska iallafall vara 90 grader. Spänn gärna fast bottenramen (medarna och tvärsåarna) på en bänk eller i en lodrät bormall.

När du har borrarat hålen sätter du inte dit handtaget utan väntar tills bågarna är på plats.

Sätt dit bågar och handtag

Såga av bågarna till rätt längd och tälj sedan tapparna på samma sätt som på handtaget. Jag använder för det mesta en $\frac{1}{2}$ " (ca 12,5 mm) borr. Håll en bågände i var hand över bottenramen och prova dig fram till vilken vinkel hålen ska borraras i. Borra även dessa hål rakt igenom.

Innan bågarna sätts på plats kan du såga kilspår i ändarna. De ska ligga så, att kilarna kommer att pressa i medarnas längdriktning.

Tryck först dit en båge så gott det går, vänd på vedbäraren, håll i bågen och slå med en klubba på medens undersida. Om medarna är lite fuktiga kommer de att krympa lite, så slår du bågarna helt

Bågarna låses jag med kilar, som slås i från undersidan.

igenom kommer de att sticka ut en aning efter ett par månader. Därför gör det ingenting om bågändarna slutar ett par millimeter in i tapphållet.

När bågarna sitter där de ska kan du sätta dit handtaget på samma sätt.

Handtaget låses med genomgående narar från sidan. Bågarna låses jag som sagt genom att slå i torra kilar underifrån. När kilarna slås dit vill bågarna gärna ge efter. Ett sätt att förhindra det är att spänna fast bågen i täljbänken när kilspåren görs och kilarna slås i. Man kan också såga spår för kilarna innan bågarna sätts dit.

Såga av medarna till rätt längd och tälj till ändytorna och fasa av kanterna med täljkniven.

Där båge och handtag möts kan man låsa dem mot varandra med en liten spik eller med en rot eller tjärat snöre. Är bågen grov kan man borra och slå i en nare.